

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. III. Quinque esse partes Rhetoricae.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

¹ Cicero quidem initium orandi conditoribus urbium ac legum latoribus dedit: in quibus fuisse vim dicendi necesse est: cur tamen hanc primam originem putent, non video, cum sint adhuc quædam vagæ & sine urbibus ac sine legibus gentes, & tamen qui sunt in his nati, & legationibus fungantur, & accusent aliqua ac defendant, & denique alium alio melius loqui credant.

¹ Cicero quidem.] Hic Cicero non tam anxie tribuit legum & urbium conditoribus eloquentiæ originem, quam per eam leges urbesque conditas esse vult. quod ad eloquentiæ laudem non parum videbat pertinere. Idem. Cicero quidem.] In prologo rhetoricorum veterum.

C A P. III.

Quinque esse partes Rhetoricæ.

Omnis autem orandi ratio, ut plurimi maximique ³ auctores tradiderunt, quinque partibus constat, inventione, dispositione, elocutione, memoria, pronuntiatione sive actione: ¹ utroque enim modo dicitur: ² Omnis vero sermo, quo quidem ³ voluntas aliqua enuntiatur, habeat necesse est & rem, & verba. ⁴ Ac si est brevis, & una conclusione finitus, nihil fortasse ultra desideret: at oratio longior plura exigit. Non enim tantum refert, quid, & quomodo dicamus, sed etiam quo loco: opus ergo est dispositione. Sed neque omnia quæ res postulat, dicere, neque suo quæque loco poterimus, nisi adjuvante memoria. quapropter ea quo-

Hoc capite secundam propositionis partem exequitur, ac numerum partium asserit quibus constat omnis ratio dicendi. eos qui plures aut pauciores quam quinque ponunt, reprehendit: eos item arguit, qui rhetorices opera, & opera oratorum, elementaque eloquentiæ esse dicebant. vide Erasmi. l. 2. Ecclesiastæ. Turneb.

¹ Utroque enim modo.] Actio, à motu corporis: pronuntiatio, à voce. Idem.

² Omnis vero sermo.] Confirmatio est partium per methodum compositivam,

quæ ab elementis proficiscitur, & tandem omnes componit partes. Idem.

³ Voluntas aliqua enuntiatur.] Hoc dicit propter orationes imperfectas, quæ voluntatem & sensum non aperiant, ut, Socrates cum Platone. Perfectæ vero voluntatem enunciant: ut, Socrates ambulat. Idem.

⁴ Ac si est brevis.] Quemadmodum apud dialecticos est enunciatio quæ nomine & verbo constat: ut, Socrates currit, Voluptas non est summum bonum. Idem.

¹ Albu-

ea quoque pars quarta erit. Verum hæc cuncta corrumpit ac propemodum perdit indecora vel voce vel gestu *pronuntiatio*. Huic quoque igitur tribuendus est necessario quintus locus. Nec audiendi quidam, quorum est ¹ Albutius, qui treis modo primas esse partes volunt, quia ² *memoria* atque *actio* natura, non arte contingat: quarum nos præcepta suo loco dabimus: licet Thrasymachus quoque idem *de actione* crediderit. His adjecerunt quidam sextam partem, ita ut inventioni *judicium* subnecterent, quia primum esset *invenire*, deinde *judicare*. Ego porro ne invenisse quidem credo eum, qui non judicavit. nec enim contraria, communia, stulta, invenisse dicitur quisquam, sed non vitasse. ³ Et Cicero quidem in Rhetoricis *judicium* subjecit inventioni: mihi autem adeo tribus primis partibus videtur esse permistum, (⁴ nam neque *dispositio* sine eo, neque *elocutio* fuerit) ut *pronuntiationem* quoque vel plurimum ex eo mutuari putem. Quod hoc audacius dixerim, quod in partitionibus oratoriis ad easdem de quibus supra dictum est, quinque pervenit partes. Nam cum dupliciter primum divisisset,

¹ *Albutius.*] *Albutius Novariensis* imperante Augusto Romam venit, ac in contubernium Planci est receptus, scholamque Romæ aperuit, & *rhetoricam* illic est professus. meminit hujus Seneca in declamationibus & controversiis. *Idem.*

² *Memoria atque actio natura.*] Cic. de Orat. *Memoriam* & *actionem* maxime naturales esse putat, *artem* tamen adhiberi. Itaque duplex est *memoria*, *naturalis*, & *artificialis*, quam Simonides reperit, constatque locis & imaginibus. Itidem duplex est *pronuntiatio*, *naturalis*, & ea quæ artificio comœdi, palæstrici, phonasci nobis accedit. *Idem.*

³ *Et Cicero quidem.*] Id est, sub illo complectitur, ut in *lib. 1. de Oratore*: Nam & *invenire* & *judicare* quid dicas, magna illa quidem sunt, tanquam animi instar de corpore: sed propria magis

prudencia quam *eloquentia*. Et paulo post, *Judicium* ergo adhibebit: nec inveniet solum quid dicat: sed etiam expendet. Ex quibus apparet *inventionem* & *judicium* tanquam sibi invicem esse subiecta, aut potius in unum corpus coaluisse: ut male sentiant qui hic, *Topicis*, respondent, quod ibi dicat Cicero, omnis ratio diligens differendi duas habet partes, unam *inveniendi*, alteram *judicandi*, &c. cum hic non de numero partium disputet, sed longe aliud agat. Nominem autem *judicii* quid intelligamus, fuisse Rodolphus Agricola exponit. *Idem.*

⁴ *Nam nec dispositio sine eo.*] Quod & Cicero testatur libro primo *de Orat.* de his quinque partibus loquens, ut deberet reperire primum quid diceret, deinde inventa non solum ordine, sed etiam momento quodam atque *judicio* dispensare atque disponere. *Idem.*

¹ *Dion.*]

set, in inventionem atque elocutionem: res ac dispositionem inventioni, verba & pronuntiationem elocutioni dedit: quintamque constituit communem, ac velut custodem omnium, *memoriam*. Idem in oratore, quinque rebus constare eloquentiam dicit: in quibus postea scriptis certior ejus sententia est. Non minus mihi cupidi novitatis alicujus videntur fuisse, qui adjecerunt *ordinem*, cum dispositionem dixissent: quasi aliud sit dispositio, quam rerum ordine quamoptimo collocatio. ¹ Dion inventionem modo & dispositionem tradidit, sed utranque duplicem, rerum, ac verborum, ut sit elocutio inventionis, pronuntiatio dispositionis: his quinta pars *memoria* accedat. Theodorei fere inventionem duplicem, *rerum*, atque *elocutionis*, deinde treis cæteras partes. Hermagoras, *judicium*, *partitionem*, *ordinem*, quæque elocutionis sunt, ² subjicit *œconomia*, quæ Græce appellata ex cura rerum domesticarum, & hîc ³ per abusivam posita, nomine Latino caret. ⁴ Est & circa hoc quæstio, quod *memoriam* in ordine partium quidam *inventioni*, quidam *dispositioni* subjunxerunt: nobis quartus ejus locus maxime placet. Non enim inventa tantum

¹ Dion.] Dion hic est Bryseus, qui à divina eloquentia Chrysostomus est appellatus, idem philosophus & rhetor insignis. vixit fere ætate Fabii, & jam senior à Trajano honoratus est, ut videatur hoc opus editum esse Trajano imperante, non Domitiano. Idem.

² Subjicit œconomia.] Oeconomia domus significat dispensationem, sed per catachresin in oratione & poëmate significat aptam quandam dispositionem & consonam, quæ efficit ut priora cum posterioribus quadrent. Sulpitius tamen Victor œkonomiam appellat, dispositionem artificialem, ordinem vero dispositionem naturalem. Idem.

³ Per abusivam.] Κατὰ τὴν ἰσχυρίαν.

⁴ Est etiam circa.] Pars est altera totius capitis, qua breviter monet, quo

ordine partes hæ sibi succedant. Cicero in Part. quintam facit *memoriam*: atque hanc videtur secutus rationem, quod etiam meditemur quo modo decora pronuntiatione utamur: sin autem ultimum oratoris officium respiciamus, postrema actio erit *pronuntiatio*. atque hanc sequitur rationem Fabius, quæ naturalis est. Cicero in aliis libris variat: in primo de Oratore nunc quartam nunc ultimam constituit. Et certe si *pronuntiatio* est ultima actio, jure postrema erit. Si vero est id quod ad actionem decoram excogitaveris & memoriæ mandaveris, merito præcedet. Itaque mihi videtur aliquid habere quod memoriæ committas, & rursus aliquid in ore & membris, quod sit memoria posterius. Sic Jacobus Lodoicus hunc locum ut nos discussit. Turneb.

I. Eucruat

tum tenere ut disponamus, nec disposita ut eloquamur, sed etiam verbis formata memoriæ mandare debemus. Hac enim omnia quæcunque in orationem collata sunt, continentur. ¹ Fuerunt etiam in hac opinione non pauci, ut has non *Rhetorices* partes esse existimarent, sed opera oratoris: ejus enim esse invenire, disponere, eloqui, & cætera. Quod si accipimus nihil arti relinquemus. Nam *bene dicere est oratoris*: Rhetorice tamen est bene dicendi scientia: vel, ut alii putant, artificis est persuadere: vis autem persuadendi, artis. Ita *invenire* quidem & *disponere*, oratoris: *inventio* autem & *dispositio*, Rhetorices propria videri potest. In eo plures dissenserunt, utrumne hæ partes essent Rhetorices, an ejusdem opera, an (ut Athenæus credit) ² elementa quæ vocant *στοιχεῖα*. Sed neque *elementa* recte quis dixerit: alioqui tantum initia erunt, ut mundi vel humor, vel ignis, vel materia, vel corpora infecabilia: nec operum recte nomen accipient, quæ non ab aliis perficiuntur, sed aliud ipsa perficiunt. Partes igitur. Nam cum sit ex his rhetorice, fieri non potest, ut totum ex partibus constet, nisi sint partes totius, ex quibus constet. Videntur autem mihi qui hæc opera dixerunt, eo quoque moti, quod in alia rursus divisione nollent in idem nomen incidere. Partes enim rhetorices esse dicebant *laudativam*, *deliberativam*, *judicialem*. ³ Quæ si partes sunt, materiæ sunt potius quam artis. Nanque

¹ *Fuerunt etiam.*] Accedit ad partem tertiam, quæ erat de nomine partium rhetorices, *opera artis*, an *officia*, an *elementa* recte vocentur. hic occurrit Fabius prius illato incommodo, deinde ambiguum distinguit, colligit alio & alio intellectu partes & officia dici posse. In hac etiam sententia est *Fortunatianus*, qui partes appellat officii oratoris. possunt autem dupliciter accipi, vel ut rationes sunt quæ *inveniendi* & *disponendi*, &c. præceptiones docent, ac tum artis Partes sunt: vel ut in quodam sunt actu, ac tum sunt *officia ora-*

toris. Idem.

² *Elementa.*] *Elementum* rem tantum inchoat, non etiam absolvit, & consummat, cum præsertim sit tanquam quædam materia: at *inventio* & *dispositio* totam conficiunt artem & absolunt. *Idem*.

³ *Quæ si partes sunt.*] Cum sit rhetorice materia, *res* de qua dicere potest, quæ continetur *laudationibus*, *deliberationibus*, *judiciis*, merito sunt hæ partes materiæ, non artis, & circa singulas artem explicat orator, quemadmodum circa materiam statuarius. Nam tota rhetorica

que in his singulis rhetorice tota est, quia & inventionem, & dispositionem, & elocutionem, & memoriam, & pronuntiationem quæcunque earum desiderat. Itaque quidam ¹ genera ea tria rhetorices dicere maluerunt: optime autem ² ii, quos ³ secutus est Cicero, qui genera causarum.

rhetorica & eius quinque partes sunt in quaque earum, nec ulla sine his tractari potest. *Idem.*

¹ *Genera tria rhetorices.*] Hac est opinio Arist. libro primo ad Theod. ubi ait, tria esse τῆς ῥητορικῆς εἶδη, hoc est species seu formas, ut vulgo dicimus Absinthii tria esse genera. *ibidem* & alibi γένη quoque dicit. quanquam in

rhetorica ad Alexandrum tria genera orationum appellat, non ut Philelphus transtulit, tria genera civilium causarum. *Idem.*

² *Secutus est Cicero.*] In Top. Partit. & lib. I. de Orator. cujus tandem auctoritate hanc comprobaram inscriptionem relinquit. *Idem.*

C A P. IV.

Tria esse genera causarum.

SE D tria an plura sint, ambigitur. Nec dubie prope ⁴ Somnes utique summæ apud antiquos auctoritatis scriptores ¹ Aristotelem secuti, qui nomine tantum alio *concionalem* pro deliberativa appellat, hac partitione contenti fuerunt. Verum & tum leviter est tentatum, cum apud Græcos quosdam, tum ² apud Ciceronem in libris de oratore, & nunc ³ *maximo* temporum nostrorum auctore prope

M Ateriam definit lib. 2. quam nunc partitur: postisque variis opinionibus demum concludit tria esse causarum genera. Itaque initium sumit ab explicatione quaestionis, quasi post nominis dissectionem sola numeri restaret contentio. *Turneb.*

¹ *Aristotelem secuti.*] Aristoteles huius divisionis primus fuit auctor. in rhet. ad Alexandrum, τρεῖς, inquit, εἰσι γένη τῶν πολιτικῶν λόγων, τὸ μὲν δημοκρατικὸν, τὸ δὲ ἐπιδεικτικὸν, τὸ δὲ δικαστικόν: quæ eadem est divisio in primo rhet. nisi quod pro δημοκρατικῶν συμβουλευτικῶν ponit. appellat porro genus concionale, *deliberativum*, quia cum

esset apud Athenienses *democratia*, id est, populi potestas & dominatio, deliberationes fiebant in concionibus populi: quanquam interim in senatu quoque, ac tum appellatur συμβουλευτικόν, id est, *consultatorium*. *Idem.*

² *Apud Ciceronem.*] Cicero libro secundo de Orat. Antonium inducit contententem duo esse debere solum genera causarum, *deliberativum* & *iudiciale*. genus *demonstrativum* tollit, propterea quod raro per se tractatur in causis civilibus. *Idem.*

³ *Maximo temporum nostrorum auctore.*] *Plinium* opinor intelligit, qui, ut ait Plinius junior epistola quadam, sex

N libros